

Dr. Nagy Ferenc

A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről

rövid hazai áttekintés és nemzetközi kitekintés alapján

Kiindulásként elkerülhetetlenül arra a kérdésre kell választ adni, vajon mi értendő hosszú tartamú szabadságvesztésen, a hosszú tartamnak mi a jelentéstartalma. Ezzel a kérdésfeltevéssel, főként pedig a válasszal mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban igen ritkán lehet találkozni. A hosszú tartamra fogvatartottak kezeléséről szóló, 1976-ból származó Európa Tanács Miniszteri Bizottságának határozata, továbbá a széles körű fogvatartottak kezeléséről és fogva tartásáról szóló, 1982-ből származó, ugyancsak Európa Tanács ajánlás sem írja körül, nemhogy meghatározná a hosszú tartam fogalmát¹. Legújabban viszont az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2003-ból származó 23. sz. ajánlása már foglalkozik az életfogytiglani szabadságvesztéssel és más, hosszú időtartamú fogva tartással sújtott elítéltek kezelésének elvi jellegű kérdéskörével². Megítélésem szerint e témakörrel összefüggésben különbséget kell tenni a szabadságvesztéssel történő törvényi fenyegetés tartama, a bírósági büntetés-kiszabás és annak tényleges végrehajtása között mind hazai, mind nemzetközi (európai) kitekintés alapján.

A törvényi büntetéssel fenyegetés tartamáról

A *törvényi büntetéssel fenyegetés* tekintetében európai kitekintés alapján az állapítható meg, hogy az egyes államok alapvetően kétféle módon adnak szabályozást a szabadságvesztés tekintetében. Egyrészt létezik az egy és egységes szabadságvesztés-büntetés, amelynél a jogalkotó rögzíti a büntető kódexben ezen büntetési nem alsó és felső határát. Ilyen egy és egységes szabadságvesztés érvényesül – többek között – az osztrákoknál, a svédeknekél, a finneknekél, a horvátoknál, a lengyeleknekél, a szlovéneknekél, s hazánkban is. A másik jellemző megoldás, hogy az egyes országok önálló büntetési nemként rendelkeznek a szabadságelvonás különböző változatairól. Így például Belgiumban létezik a réclusion és a detention öt év minimummal és harminc év maximummal. Ezen kívül a börtönbüntetés tartama nyolc nap és öt év közötti, míg a kihágások esetében rendőri elzárás létezik egytől hét napig terjedően. Ugyancsak ilyen különálló sza-

1 Vö.: Nagy Ferenc: Hosszú tartam. (A szabadságvesztés egyes elméleti kérdéseiről) *Börtönügyi Szemle*, 1995. 4. sz. 18-25. p.

2 Recommendation Rec (2003) 23 on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners

badtságvesztés-büntetési nemek funkcionálnak a franciáknál, az olaszoknál, a dánoknál, az oroszoknál, a hollandoknál, a spanyoloknál, a törököknél és a svájciaknál.³

1. Az időben meghatározott *szabadságvesztés tartamára* vonatkozó törvényi szabályozás *generális minimuma* igen eltérően alakul az egyes országokban, de többnyire egy nap és egy hónap között mozog. Így pl. egy nap az alsó határ az osztrákoknál és a hollandoknál, hét nap a dánoknál a fogházbüntetés, valamint a törököknél a börtönbüntetés általános minimuma. Tizennégy nap a minimum – a dánokon kívül – a skandináv országokban (finneknél, norvégeknél, svédeknél), míg harminc nap a horvátoknál, a lengyeleknél, a dán börtönbüntetésnél és az orosz elzárás-büntetésnél. *Két hónap* a generális minimum a cseh és a hatályos magyar büntetőjogban, *hat hónap* az általános alsó határ az oroszoknál és a spanyoloknál, de ezekben az esetekben a rövid tartamú elzárás más formái is léteznek, mint az oroszoknál az egy hónaptól kezdődően elrendelhető elzárás-büntetés, illetve a spanyoloknál az ún. hétvégi elzárás. Az utóbbi érdekes megoldásnak minősíthető, mivel a spanyoloknál a hat hónap alatti, rövid tartamú szabadságvesztést eltörölték, helyette azonban bevezették az ún. hétvégi elzárást. Ezen hétvégi elzárás harminchat órát jelent és maximum huszonnégy hétvége rendelhető el.⁴ Vagyis már a törvényi büntetéssel való fenyegetés szintjén sem érvényesül általában az európai államok büntetőjogában a rövid tartamú szabadságvesztés kiiktatására, illetve jelentős visszaszorítására irányuló törekvés és elképzelés.⁵

2. A határozott ideig tartó szabadságvesztés törvényben biztosított *maximális tartama* többnyire tizenöt, illetve húsz év. Ettől azonban lefelé és felfelé is találhatók eltérések. Így pl. a svédeknél a felső határ főszabályként tíz év, míg ellenkező esetben, azaz húsz év fölötti esetben huszonnégy év a maximum az olaszoknál és a törököknél. A spanyoloknál a korábbi harminc év maximumot főszabályként húsz évre csökkentették, míg a franciáknál fordított a helyzet: ott harminc évre emelték a korábbi húsz éves felső határt.

Számos országban az általános felső határt *visszaesés esetén megemelt tartammal* szabályozzák. Különösen súlyos büntetésemelések figyelhetők meg a spanyoloknál (húsz év helyett harminc év), a franciáknál (harminc év helyett akár életfogytiglan) és az oroszoknál (a felső határ 50%-kal emelkedik). A visszaesés figyelembevétele mint büntetésemelési ok ugyan mind szélesebb körben elismert, jóllehet az ilyen megoldás egyértelműen a bűnösségi elv megsértésének is tekinthető. Hazánkban az alkotmánybíróóság felülvizsgálata ugyancsak nem találta alkotmányellenesnek a visszaesés büntetésemelő hatását. Az alkotmánybíróóság az 1995-ből származó határozatában megállapította, hogy azok a kriminálpolitikai igények, amelyek a visszaesők súlyosabb megbüntetését igénylik, alkotmányosan igazolhatók, mert a büntetőjog alkotmányos garanciális szabályai nem zárják ki, hanem egyenesen szükségessé teszik a büntettség külön ér-

3 Dünkel, Frider: § 38 Dauer der Freiheitsstrafe. In. Strafrechtsgesetzbuch Nomos Kommentar II. 12. Lfg. Baden-Baden, 2002-2003. 26-34. p.

4 Dünkel, Frider: I.m. 26-34. p.

5 A fenti megállapítástól részben eltérően a német büntető kódex 47. §-a a hat hónap alatti rövid tartamú szabadságvesztésnek csak kivételes esetekben történő elrendelését teszi lehetővé. Vö.: Tröndle, Herbert-Fischer, Thomas: Strafrechtsgesetzbuch und Nebengesetze. Beck, München, 2004. 381-385. p.

tékelését a jogrend biztosításában (1214/B/1990. AB határozat). Ugyanakkor pl. a svédknél és a dánoknál a visszaesés büntetést emelő előírását kiiktatták a Btk.-ból.

Más országok az általános törvényi felső határt *halmazati, illetve összbüntetés* esetén emelik, ehhez társult hazánkban még a bünszervezetben történő elkövetés. A hazai Btk. 98. §-a értelmében: „aki az öt évi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekményt bünszervezetben követte el, a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik, de a húsz évet nem haladhatja meg”. A harmadik büntetésemelést szolgáló szabályozási forma az életfogytiglaninak, illetve a halálbüntetésnek a helyébe lépő, ún. *helyettesítő büntetésnél* figyelhető meg. Így pl. Norvégiában a életfogytiglani szabadságvesztést 1987-ben kiiktatták, helyébe a huszonegy évi szabadságvesztés lépett az egyébként általános tizenöt, illetve húsz évi felső határ mellett. A lengyeleknél viszont a halálbüntetés helyébe a huszonöt évi szabadságvesztés, illetve az életfogytiglani lépett az 1998. évi új kódex értelmében.⁶

3. A határozott tartalmú szabadságvesztéstől megkülönböztetendő az *életfogytig tartó szabadságvesztés*.

Nemzetközi kitekintés alapján a következő csoportosítás adható:⁷

a) Az országok egy csoportjában az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint a második legsúlyosabb büntetés *a halálbüntetés mellett* létezik, tehát a társadalom védelme ill. az általános visszatartás követelményét kettősen biztosítja. Ilyen megoldás található például az Egyesült Államokban, Japánban, Európában pedig Belorussziában.

Európán kívül a legfejlettebb és demokratikus berendezkedésű államok köréből széles körben és aggályos módon alkalmazza a halálbüntetést az USA, ahol 1930 és 1998 között 4359 elítéltet végeztek ki.⁸ Öt kivégzési módozat működik jelenleg az USA-ban. 1976-tól 2003-ig 691 személyt mérgeinjekcióval, 151 főt villamosszékből, 11 főt gázkamrában, 3 főt akasztással és 2 főt golyó általi halállal végeztek ki ($691+151+11+3+2 = 858$).⁹

A halálbüntetés nagyon is aggályos alkalmazását jelentik az amerikaiaknál az ártatlanul halálra ítélték távolról sem kivételes esetei. 2003-ban magyarul is jelent meg könyv az USA-ban 12 ártatlanul halálra ítélt történetéről. Ezek az elítéltek a modern DNS vizsgálatoknak köszönhetően tisztázhatták magukat és többnyire közvetlenül a siralomházból nyerték vissza szabadságukat.¹⁰ Megjegyzendő, hogy a leginkább embertelen megoldás az USA-ban a halálra ítéltnek siralomházban (cellában) történő „váraztatása” hosszú éveken át. Így pl. 1997-ben 3335 elítélt várt a kivégzésre.¹¹

A legfejlettebb demokratikus országok közül még a 127 millió lakosú Japán alkalmazza a halálbüntetést, ahol az 1990-es években a jogerősen halálra ítélték öszslétszá-

6 Dünkel, Frider: I.m. 26-34. p.; Das polnische Strafgesetzbuch Kodeks karny. Freiburg im Breisgau, 1998. 49. p.

7 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. 3. kiadás, Korona Kiadó, Budapest, 2004. 370. p.

8 Christie, Nils: Büntetésipar. Osiris, Budapest, 2004. 96. p.

9 Kreuzer, Arthur: Aktuelle Aspekte der Todesstrafe. In: Gedächtnisschrift für Theo Vogler. (Hrsg. Otto Trifflerer) C. F. Müller, Heidelberg, 2004. 173. p.

10 Badó Attila-Bóka János: Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott könyv, 2003.

11 Christie, Nils: I.m. 96. p.

ma általában 52 és 57 között ingadozott, tehát viszonylag stabilnak tekinthető az alkalmazási gyakoriság. A halálra ítélték köréből tényleges kivégzésre igen csekély arányban került sor, így pl. 1992-ben az 56 halálra ítéltből abban az évben nem végeztek ki senkit, 1996-ban pedig az 52 halálra ítéltből 6 embert végeztek ki, mindezt titokban.¹²

Az életfogytiglani mellett a halálbüntetést is ismeri és alkalmazza Európában Belorusszia, ahol a halálbüntetés viszonylag gyakori alkalmazását visszaszorítandó vezették be az életfogytiglani büntetést. A halálbüntetés alkalmazásának alakulása az elmúlt években a következő képet mutatta: 1995-ben 37, 1997-ben 46, 1998-ban 45, 1999-ben 40, 2000-ben 7 és 2001-ben ugyancsak 7 eset. A 2000. és a 2001. évi alacsony elrendelési számok az életfogytig tartó szabadságelvonás bevezetésével függenek össze. E két év során összesen 68 elkövetőt ítélték életfogytiglani büntetésre a 10,3 millió lakosú Belorussziában (1999-ben fogadtak el új Btk.-t).¹³

b) Vannak államok, amelyek a *halálbüntetést ismerik* ugyan, de az *életfogytig tartó szabadságvesztést nem*. Ezt a megoldást követte korábban több kelet-európai ország, de ma már az ilyen szabályozás ritka. Az 1996. évi új orosz Btk. példaként említhető, amely szűkebb körben ugyan, de változatlanul fenntartotta a halálbüntetést, az életfogytig tartó szabadságvesztés viszont csak a halálbüntetés átváltoztatásaként (alternatívjaként) rendelhető el az élet elleni támadással járó különösen súlyos bűncselekmények elkövetésére előírt esetekben, amennyiben a bíróság lehetségesnek tartja a halálbüntetés-től történő eltekintést.¹⁴

c) A *halálbüntetés eltörlése és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása* jellemző a nyugat-európai országok többségére, mint például az angol, az olasz, a francia, az osztrák, a német és a svájci büntetőjogra. Az utóbbi években ezt a megoldást követi a volt szocialista országok többsége, így hazánk is.

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló római egyezmény 13., a halálbüntetés *minden körülmények között történő eltörlésére* vonatkozó jegyzőkönyvének kihirdetéséről hazánkban a 2004. évi III. törvény rendelkezett. A jegyzőkönyv első cikke értelmében: „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”

d) A halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés nélküli, *csak határozott idejű szabadságvesztési* rendszer érvényesül például a portugál, a spanyol, a norvég vagy a szlovén Btk.-ban. Az 1998 januárjában hatályba lépett, új horvát Btk. sem rendelkezik életfogytiglani szabadságvesztéssel mint embertelen büntetéssel, és csak határozott ideig tartó szabadságvesztést ismer, amelynek felső határa negyven év. Ehhez ha-

12 Hermann, Joachim: Gedanken zur Todesstrafe in Japan. In: Festschrift für Harro Nishihara zum 70. Geburtstag (Hrsg. Albin Eser) Nomos, Baden-Baden, 1998. 401. s. köv. p.

13 Khomitch, Uladzimir: Die Abschaffung traditioneller und die Einführung neuer Sanktionen in Weißrußland. A „Strafrechtsentwicklung in Osteuropa. Zwischen bewältigten und neuen Herausforderungen“ elnevezésű, 2002. június 28-i nemzetközi szimpóziumon (Ringbergi kastélyban) tartott előadás kézirat alapján.

14 Ugalovnij kódex. Rosziszkoj Federacii. Oficiálnj tekszt, Moszkva, 2004. 57. és 59. cikkek

sonló szabályozást ismer a szerb büntetőjog is, ahol a halálbüntetés kiiktatása után lemondtak az életfogytiglani büntetésről 40 év felső határ előírása mellett.¹⁵

4. A nemzetközi dokumentumok köréből kiemelendő az állandó nemzetközi büntetőbíróság 1998. évi statútuma, amelyet hazánk is elfogadott, aláírt, de még törvényben nem hirdetett ki. A nemzetközi büntetőbíróság kompetenciája négy bűncselekményi körre terjed ki, ezek a népirtás, az emberiség elleni, továbbá a háborús bűncselekmények, valamint az agresszió bűncselekménye. A statútum 77. cikke szerint az alkalmazható büntetések a fenti bűncselekmények jogerős megállapítása esetén a határozott tartamú szabadságvesztés, amely nem haladhatja meg a harminc évet, továbbá az életfogytig tartó szabadságvesztés. A statútum 110. cikke értelmében, ha az elítélt büntetésének kétharmadát vagy életfogytiglani büntetésnél 25 évet letöltött, a bíróság felülvizsgálja a büntetést, hogy határozzon az esetleges csökkentésről. A felülvizsgálat nem lehetséges a meghatározott idő előtt.¹⁶

Úgy gondolom, hogy a fent idézett nemzetközi előírások nagyon jó viszonyítási pontot jelenthetnek a hazai szabályozás számára. Vagyis a lehető legsúlyosabb bűncselekményi körnél a nemzetközileg is elfogadott maximum a határozott ideig tartó szabadságvesztésnél a harminc év a kétharmad rész letöltése utáni felülvizsgálattal, míg az életfogytiglani szabadságvesztésnél a huszonöt év utáni felülvizsgálattal. Az ennél magasabb és szigorúbb szabadságvesztési tartamok és szabályok szakmailag indokolhatatlanok és ezért indokolatlanok.¹⁷

5. Az *életfogytig tartó szabadságvesztés hatályos büntetőjogunkban* mindig vagylagos büntetés a tíz évtől tizenöt évig, illetve az öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés mellett. A vagylagos büntetéskénti meghatározásából következően kivételes jellegű büntetésnek tekinthető, bár ezt büntető törvényünk nem mondja ki. Ezt a legsúlyosabb büntetéssel fenyegetést harminc bűncselekmény (állam elleni: 4, béke elleni és háborús büntettek: 7, köztörvényes: 9, katonai: 10) szankciójaként szabályozza a Btk., de közülük gyakorlati jelentősége csak a szándékos emberölés minősített eseteinek van, vagyis csupán e büntett miatt alkalmazzák a magyar bíróságok az életfogytig tartó szabadságvesztést.¹⁸

A hatályos Btk. miniszteri indoklása az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezi. Ez a büntetési forma tartalmaz ugyan határozatlansági mozzanatot, mégsem tekinthető valódi értelemben vett határozatlan tartamú szabadságvesztésnek, és a szankciórendszerünkben sem ezt a funkciót tölti be. Az életfogytig tartó sza-

15 Fejős István: A büntetőjogi és büntetőeljárás jogszabály-változások rövid áttekintése Szerbia és Crna Gora Államközösségében. In: A szerb és a magyar büntetőjog és büntető eljárási jog aktuális kérdései (szerk.: Nagy Ferenc) Szeged, 2004. 51-52. p.

16 http://www.un.org/law/icc/statute/99_corr/7.htm; http://www.un.org/law/icc/statute/99_corr/10.htm

17 Vö.: Tóth Mihály: Az új büntető-novella néhány vitatott kérdése, s a módosítások gyökerei. In: Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság Kriminológiai Közlemények különkiadása. Budapest, 1999. 289. p.

18 Nagy Ferenc: Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről. In: Tanulmányok dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára, Acta Jur. et Pol. Szeged, 2000. 387. p.

badságvesztés határozatlansági mozzanata, hogy e büntetés az elítélt élete végéig is tart, annak időpontja pedig eleve bizonytalan. Vannak továbbá olyan törvényi rendelkezések, amelyek csak a határozott tartamú szabadságvesztésre vonatkoznak, így ezek nem alkalmazhatók az életfogytig tartó szabadságvesztésre, mint nem határozott tartamú büntetésre, így pl. az életfogytig tartó büntetésre elítélt bírósági mentesítésben nem részesülhet. Sajátos, feltételes szabadságra bocsátásból kizáró előírás vonatkozik az életfogytig tartó szabadságvesztésre. Van azonban a Btk.-ban olyan rendelkezés is, amely a határozott tartamú, és az életfogytig tartó szabadságvesztésre egyaránt irányadó lehet: így az elítélt végrehajtás alatt tanúsított kifogástalan magatartása esetén a bíróság rendelkezhet hátralevő büntetésének eggyel enyhébb fokozatban, ismételt és súlyos rendzavarása esetén pedig eggyel szigorúbb fokozatban való végrehajtásáról [Btk. 46. § (1) bek.]. Mivel azonban az életfogytig tartó szabadságvesztést általános szabályként fegyházban kell végrehajtani, az eggyel szigorúbb fokozat elrendelése itt nem jöhet szóba.¹⁹

A kiszabott büntetés tartamáról

A bírósági szankciópraxison belül a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazási köre nemzetközi téren, így Európában is erősen szóródik. Részesedése az összes büntető szankción belül 2,7% Japánban, 6,3% Németországban, 8,3% Svédországban, 11,7% Hollandiában, 13% Svájcban, 15,6% Ausztriában, 18% Angliában és Walesben, 34% Norvégiában.²⁰ A kelet-európai államokban – hazánk és Lengyelország kivételével – ez a százalékarány még magasabb.

A végrehajtandó szabadságvesztés évi gyakoriságának intenzitása különösen magas – nyugat-európai mércével mérve – a hollandoknál, az angoloknál, a franciáknál, a svájciaknál és a svédekéknél. A szabadságvesztés gyakori alkalmazása ellenére a fenti államokban a fogvatartotti ráta átlagosnak, vagy akár átlag alattinak minősíthető. Ennek oka abban van, hogy Hollandiában, Svájcban, de Norvégiában, Svédországban és Dániában is túlnyomórészt rövid tartamú szabadságvesztést rendelnek el és részben végre is hajtják. Ennek szemléletes példáját Svájc nyújtja, ahol 2001-ben a szabadságvesztések 82%-a mindössze három hónapig tartott.²¹

A *büntetés kiszabása* tekintetében a szabadságvesztésnek, különösen végrehajtandó változatának az aránya igényel fokozott figyelmet. Előbb tekintsük át a hazai bírósági szankciókiszabási gyakorlat adatait, majd külön táblázat tartalmazza a kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartamára vonatkozó adatokat.

A táblázatok adatai alapján az állapítható meg, hogy az 1980-as évtizedben a *6 hónapig terjedő* (végrehajtandó és felfüggesztett) *szabadságvesztés-büntetések* együttes aránya 1988-ig fokozatosan és folyamatosan csökkent: az 1980. évi 48,9%-ról 1988-ban 30,86%-ra. 1990-et követően ezt a csökkenést jelző folyamat megállt, sőt, szembeötlően újbóli emelkedés figyelhető meg 1999-ig, majd az 1998. évi 46,4%-ról 1999-ben

19 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. I.m. 371. p.

20 Kaiser, Günther-Schöch, Heinz: Strafvollzug, 5. Aufl. C.F. Müller, UTB. 2003. 97-98. p.

21 Vö. Kunz, Karl-Ludwig: Kriminologie. 4. Aufl. Haupt, Bern, 2004. 265-268. p.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁS

Bírósági szankciókiszabási gyakorlat (felnttkorúak)

Év	Absz. %	Elítélt össze- sen	Halál- bün- tetés	Összes szab. vesztés	Felfüg- g- szabad- ság- vesztés	Végre- hajtandó szabad- ságvesz- tés	Javító- nevelő (közér- dekű) munka	Pénz- bün- tés	Egyéb
1975	A	59.233	3	25.358	10.766	14.592	3.653	30.219	-
	%	100		42,8	18,2	24,6	6,2	51,0	
1980	A	55.300	5	25.066	11.548	13.518	2.591	26.265	1.373
	%	100		45,3	20,9	24,4	4,7	47,5	2,5
1985	A	54.851	2	26.477	11.780	14.697	2.684	21.079	4.609
	%	100		48,3	21,5	26,8	4,9	38,4	8,4
1990	A	42.538	-	16.121	6.005	10.116	676	18.641	7.094
	%	100		37,9	14,1	23,8	1,6	43,8	16,7
1991	A	59.447	-	20.589	8.855	11.734	253	27.989	10.615
	%	100		34,6	14,9	19,7	0,4	47,1	17,9
1992	A	70.583	-	22.964	10.820	12.144	61	33.760	13.797
	%	100		32,5	15,3	17,2	0,08	47,8	19,5
1993	A	67.873	-	21.042	10.919	10.123	146	33.578	13.107
	%	100		31,0	16,1	14,9	0,2	49,5	19,3
1994	A	70.787	-	21.404	12.052	9.352	418	35.172	13.792
	%	100		30,2	17,0	13,2	0,6	49,7	19,5
1995	A	77.029	-	22.969	13.682	9.287	869	38.442	14.749
	%	100		29,8	17,76	12,05	1,1	49,9	19,14
1996	A	75.525	-	23.239	13.741	9.498	1.272	36.168	14.846
	%	100		30,8	18,2	12,6	1,7	47,9	19,6
1997	A	80.624	-	25.526	15.272	10.254	1.700	38.204	15.194
	%	100		31,7	18,9	12,7	2,1	47,4	18,8
1998	A	89.249	-	28.738	17.565	11.173	1.850	42.093	16.568
	%	100		32,2	19,7	12,5	2,1	47,2	18,5
1999	A	88.436	-	29.474	17.936	11.538	2.490	41.129	15.343
	%	100		33,3	20,3	13,0	2,8	46,5	17,3
2000	A	87.689	-	30.279	18.537	11.742	2.754	40.220	14.436
	%	100		34,5	21,1	13,4	3,1	45,9	16,5
2001	A	88.241	-	30.429	18.305	12.124	3.364	40.128	14.319
	%	100		34,5	20,7	13,7	3,8	45,5	16,2
2002	A	92.405	-	30.530	18.766	11.764	4.063	42.671	15.141
	%	100		33,0	20,3	12,7	4,4	46,2	16,4
2003	A	87.476	-	29.754	18.456	11.298	3.800	39.306	14.616
	%	100		34,0	21,1	12,9	4,3	44,9	16,7

Forrás: A Statisztikai Évkönyvek (KSH) és az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁS

A kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartama (felnőttkorúak)

		Összesen	6 hónapig	6-12 hónapig	1-2 év	2-5 év	5 év fölött
1980	A	25.066	12.251	8.727	2.444	1.387	244
	%	100	48,9	34,8	9,8	5,5	1,0
1983	A	27.295	11.438	10.699	2.956	1.809	387
	%	100	41,9	39,2	10,9	6,6	1,4
1986	A	28.108	10.281	11.626	3.583	2.078	540
	%	100	36,57	41,36	12,74	7,78	1,78
1987	A	26.780	8.716	11.742	37.599	2.085	478
	%	100	32,54	43,84	14,03	7,78	1,78
1988	A	22.820	7.043	10.262	3.284	1.796	435
	%	100	30,86	44,96	14,39	7,87	1,90
1989	A	19.893	6.173	8.621	3.115	1.614	370
	%	100	31,03	43,33	15,65	8,11	1,85
1990	A	16.121	4.653	6.824	2.778	1.503	363
	%	100	28,9	42,3	17,2	9,3	2,3
1991	A	20.589	6.666	8.202	3.622	1.753	346
	%	100	32,4	39,8	17,6	8,5	1,7
1992	A	22.964	7.726	9.106	3.758	1.942	432
	%	100	33,6	39,65	16,4	8,45	1,9
1993	A	21.042	8.213	7.625	3.237	1.616	351
	%	100	39,0	36,2	15,4	7,7	1,7
1994	A	21.404	8.792	7.563	3.031	1.587	431
	%	100	41,1	35,3	14,2	7,4	2,0
1995	A	22.969	10.169	7.848	2.908	1.646	398
	%	100	44,3	34,2	12,7	7,2	1,7
1996	A	23.239	10.463	7.837	3.002	1.507	430
	%	100	45,0	33,7	12,9	6,5	1,9
1997	A	25.526	11.634	8.407	3.384	1.605	496
	%	100	45,6	32,9	13,3	6,3	1,9
1998	A	28.738	13.333	9.569	3.569	1.774	493
	%	100	46,4	33,3	12,4	6,2	1,7
1999	A	29.474	12.491	10.679	4.040	1.758	506
	%	100	42,4	36,2	13,7	6,0	1,71
2000	A	30.279	10.393	11.950	5.327	1.981	628
	%	100	34,3	39,5	17,6	6,5	2,1
2001	A	30.429	8.842	12.234	6.205	2.350	698
	%	100	29,1	40,5	20,4	7,7	2,3
2002	A	30.530	8.463	12.507	6.721	2.226	613
	%	100	27,7	41,0	22,0	7,3	2,0
2003	A	29.754	8.421	12.045	6.337	2.294	657
	%	100	28,3	40,5	21,3	7,7	2,2

(Forrás: Statisztikai Évkönyvek, KSH).

Megjegyzés: 1995-96-ban összesen 30 esetben (9+ 21), 1997-98-ban összesen 25 esetben (16+9), 1999-ben 12 esetben, 2000-ben 13 esetben, 2001-ben 9 esetben, 2002-ben 10 esetben, 2003-ban 22 esetben szabtak ki életfogytiglant.

42,4%-ra, 2000-ben pedig 34,3%-ra csökkent ez a 6 hónapig terjedő szabadságvesztési arány. Az említett csökkenés jelentős mértékben tovább folytatódott: 2001-ben már 30% alá süllyedt, 2003-ban csak 28,3% volt.

A 6 és 12 hónap közötti tartam kiszabása tekintetében változó a kép, de 1988-at követően fokozatosan csökkent az ilyen tartamú szabadságvesztés alkalmazási gyakorisága. 1998-tól kezdődően viszont növekedés tapasztalható. Az előbb említetteknek megfelelően a kiszabott szabadságvesztésen belül az *egy évig terjedő tartam* az utóbbi másfél évtized során mindig meghaladta a 70%-ot; 1980-ban ez az arány még 83,7% volt, 1990-ban 71,2%, 1996-ban 78,7%, 1999-ben hasonlóképp 78,6%, 2000-ben 73,8%. 2001-től 70% alá süllyedt a fenti arány (2003-ban 68,8%).

Vagyis a rövid, illetve rövidebb tartamú szabadságvesztés kiszabási gyakorisága a legutóbbi időszakban folyamatosan csökkenő tendenciát mutat.

Az 1 és 5 év közötti tartamú szabadságvesztés kiszabási aránya 1991-ig emelkedő tendenciát mutatott, az azt követő évek ingadozásai után viszont szembetűnő emelkedést jeleznek az adatok.

Az 5 év fölötti tartamú szabadságvesztés részesedése az utóbbi másfél évtizedben 1% (1980-ban) és 2,3% (1990-ben és 2001-ben) között ingadozott. 1993-ban ez az arány 1,7%, 1996-ban 1,9%, 1999-ben pedig 1,7% volt. Az elmúlt három esztendőben viszont ez az arány 2% fölé emelkedett.²²

Az 1980 és 2003 közötti 24 éves időszakban az *életfogytig tartó szabadságvesztést* a bíróságok összesen 273 esetben alkalmazták, így az *évenkénti átlagos elrendelési gyakoriság* hazánkban az elmúlt két évtized során 11; az utóbbi nyolc évben pedig 14 (1996-ban 21, 1997-ben 16, 1998-ban 9, 1999-ben 12, 2000-ben 13, 2001-ben 9, 2002-ben 10, 2003-ban 22 = $112/8 = 14$). Meglepő évenkénti eltérések azonban kimutathatóak, míg pl. 1993-ban 3, 1996-ban viszont 21, 2003-ban pedig 22 esetben került sor az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására.²³

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról

A harmadik táblázat adataiból megállapítható, hogy a szabadságvesztés végrehajtását töltő elítéltek körében általában 6-8% közötti a hat hónapig terjedő szabadságvesztés részesedése, míg az öt év fölötti időtartam aránya általában 25-30% között mozog.²⁴

A kiinduló kérdésre a választ akként tudnám összegezni, hogy megítélésem szerint az *öt évi vagy az azt meghaladó idő* tekinthető *hosszú tartamú szabadságvesztésnek*. Az ötéves határt támasztja alá egyrészt a hatályos magyar Btk. 98. §-ának rendelkezése, ahol öt év a határ, továbbá a bv-kódex 29. § (1) bekezdésének szabályozása az átmene-

22 Vö. Nagy Ferenc: Egyes büntetésekről és büntetőjogi intézkedésekről de lege lata és de lege ferenda. Acta Jur. et. Pol. Tomus LXIII., Fasc. 14. Szeged, 2003. 34-36. p.

23 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. I.m. 376. p., KSH 2003. évi Statisztikai évkönyv adatai alapján

24 Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyveinek adatai alapján.

Az elítéltek ítéletidő szerinti megoszlása hazánkban

	1994		1999		2002		2003	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
1 hónapig	8	0,089	16	0,1	18	0,6	10	0,1
1-6 hónap	540	6,03	865	8,0	812	6	715	6
6-12 hónap	853	9,53	1341	12,4	2022	15	1853	15
1-2 év	1506	16,83	1860	17,2	2767	21	2396	19
2-3 év	3450 (2-5 év)	38,57	1603	14,8	2027	15	1851	15
3-5 év			1885	17,5	2291	17	2266	18
5-10 év	1871	20,91	2187	20,2	2378	18	2428	19
10 év felett	556	6,21	843	7,8	750	6	730	6
Életfogytiglan	160	1,78	200	1,9	195	1,4	215	1,9
Összesen	8944	100	10800	100	13260	100	12464	100

ti csoportba kerülésről. Tehát az elítéltek legalább öt évi szabadságvesztés kitöltését követően helyezhetők két évvel a várható szabadulásuk előtt a társadalmi beilleszkedés elősegítését szolgáló átmeneti csoportba. Nyilván az minősíthető egy adott országban hosszú tartamú büntetésnek, ami az átlagos végrehajtási időtartamot meghaladja. Továbbá megemlítendő, hogy a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. számú törvény 97. § (1) bekezdésének i) pontja értelmezi a súlyos bűncselekmény fogalmát, ennek értelmében az a büntett, amelyet a törvény öt évi, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyeget. A már említett Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2003. évi 23. sz. ajánlása is hosszú ideig fogvatartott személynek azt tekinti, aki az öt évet elérő vagy meghaladó tartamú szabadságvesztés-büntetését tölti.

Az általánosan – nemzetközi szinten is – elfogadott nézet szerint a rövid tartam a szabadságvesztés esetében hat hónapig terjed. Így a hat hónap fölötti és az öt évet el nem érő időtartam minősíthető hosszabbnak. Ettől az általam képviselt felfogástól természetesen akad(hat)nak eltérő megítélések. Így pl. a svédeknél, a svájciaknál már az öt év alatti tartam igen hosszúnak minősül, több kelet-európai országban pedig az öt év fölötti időtartamot tekintik csak igazából hosszúnak.

Feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozóan az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2003. évi 22. sz. ajánlása tartalmaz elvi jellegű megállapításokat.²⁵ Ezen ajánlás szerint a feltételes szabadságra bocsátás a bűnelkövetés ismétlése megelőzésének és a visszailleszkedés elősegítésének leghatékonyabb és legkonstruktívabb eszköze.

1. Hazai hatályos büntetőjogunkban a *határozott tartamú szabadságvesztés* esetében a feltételes szabadon bocsátás időpontja a végrehajtási fokozatokhoz igazodik. Ennek megfelelően fegyházban a büntetésnek legalább negyötöd, börtönben háromnegyed, fogházban

pedig legalább kétharmad részét kell kitölteni, minden esetben azonban legalább két hónapot. Szubjektív feltétel az elítéltnak a végrehajtás alatt tanúsított kifogástalan magatartása is erre figyelemmel az a feltételezés, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. Ez a magyar szabályozás nemzetközi tekintetben igen szigorúnak minősíthető. A legtöbb országban a büntetési tartam felének, illetve legfeljebb kétharmadának kiállása után már lehetőség nyílik az elítélt elbocsátására. Kívánatos lenne hazai szabályozásunknak ezt a nemzetközi tendenciát jobban figyelembe venni és ennek megfelelő törvényi szabályozással csökkenteni a minimálisan letöltendő időtartam részarányát. Ebbe az irányba tett helyes lépésként értékelhető hazánkban a Btk. 47. § (3) bekezdésének 1997-ben bevezetett szabálya, amely – ha kivételesen is és behatárolt törvényi feltételek mellett, de – lehetőséget biztosít a büntetés felének letöltése utáni feltételes szabadságra bocsátásra.²⁶

2. Általánosnak tekinthető az a meggyőződés, hogy az *életfogytig tartó szabadságvesztésre* ítéltnek is reális lehetőséget kell adni jövője tervezésére, a társadalomba történő visszatérésére, és az emberiség szempontja is ezt igényli. Az életfogytig tartó szabadságvesztést ismerő országok legtöbbször szintén lehetőséget ad a feltételes elbocsátásra, amit vagy bíróság, vagy más szerv engedélyez. A szabadon bocsátás másik formája néhány államban a kegyelemben részesítés. A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét Európában az államok zöme már 15 év kitöltése után megadja, nálunk a *Btk. eredeti előírása szerint legalább húsz év* letöltése után nyílt meg ez a lehetőség, ha alaposan feltehető volt, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátására – a *Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása nyomán – új szabályozás* született. Eszerint a bíróság az ítéletében vagy lehetőséget ad a feltételes szabadságra bocsátásra, vagy ezt a lehetőséget eleve kizárja. Amennyiben lehetőséget ad a feltételes szabadságra bocsátásra, úgy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapítására két időtartam szolgál. Egyrészt az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett, „elévülhető” bűncselekmények tekintetében a bíróság az ítéletében „legalább húsz évben” határozhatja meg a minimálisan letöltendő időtartamot, másrészt az el nem évülő büntettek esetében „legalább harminc évben”. Mivel azonban a bírói gyakorlat az életfogytig tartó szabadságvesztést csak a legsúlyosabb élet elleni bűncselekményeknél alkalmazza – amelyeknek a büntethetősége nem évül el –, így e legsúlyosabb büntetésből történő feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatilag főszabályként legalább harminc év kiállása után lehetséges. Ennek folytán a legalább húsz év utáni feltételes szabadságra bocsátás, bár lehetőségként továbbra is megmarad, azonban gyakorlati jelentősége elhanyagolható, így például az életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő állam elleni büntetteknel fordulhat elő.

A „legalább húsz, illetve legalább harminc évben” meghatározás nem pontosan meghatározott megfogalmazású. Jelentheti egyrészt, hogy „csak” 20, illetve 30 évet kell kitölteni, másrészt jelentheti azt is, hogy legalább 20, illetve legalább 30 év, azaz lehet, hogy ezt követően 35 vagy 40 év, avagy + X év letöltése után nyílik lehetőség az elítélt szabadulására.

Ebben a formában, illetve törvényi felső határ hiányában tehát ez a szabályozás a törvényesség elvének, közelebbről a meghatározottság követelményének nem felel meg, s így igen komoly alkotmányossági aggályokat kelt.

A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapításakor a bíróság nem előrejelzést készít arról, hogy az elítélt mikor válik érdemessé a feltételes szabadságra bocsátásra, hanem a bűncselekmény tárgyi súlyát, jellegét, elkövetési módját, a halmazatot mérlegelve rögzíti azt az időpontot, amelynek bekövetkezte után a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége egyáltalán vizsgálható.

3. A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása a bíróság számára lehetővé teszi a *feltételes szabadságra bocsátás kizárását* is. Az ezzel kapcsolatos rendelkezés semmilyen szabályt nem ad a bírói mérlegelés behatárolására. Ez a tényleges életfogytiglani megoldás mind alkotmányossági, mind jogösszehasonlítási, mind kiszabási, mind praktikus végrehajtási okokból aggályosnak és kifogásolhatónak minősíthető. Ugyanis nem egyeztethető össze a Btk. új 47/A. §-a

- a nulla poena sine lege certa elvvel;
- az emberi méltóság elvével, illetve ebből következően
- az embertelen, a kegyetlen büntetés tilalmával;²⁷
- a fejlett európai, ez irányú büntetőjogi szabályozásokkal, illetve alkotmánybíróági döntésekkel;
- a szabadságvesztés hatályos végrehajtási céljával, a reszocializáció elősegítésének gondolatával;
- a praktikus végrehajtási szempontokkal.

A bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet akkor sem bocsáthatja feltételes szabadságra, ha ezen elítéltet ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéli [Btk. 47/C. § (2) bek.]. Ebben az esetben a bíróság az ítéletében rendelkezik arról, hogy az elítélt a korábbi életfogytig tartó szabadságvesztéséből nem bocsátható feltételes szabadságra.²⁸

Megítélésem szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés mint legsúlyosabb büntetési forma alkotmányyszerűsége igazából és meggyőzően nem vonható kétségbe, de az alkotmányunkban alapvető emberi jogként biztosított emberi méltóság követelményével ellenkezik, ha az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltet – személyiségének, magatartásának alakulására való tekintet nélkül – eleve kizárják a feltételes szabadon bocsátás lehetőségéből, így az ilyen elítéltet az eljárás, illetve a végrehajtás pusztá tárgyaként kezelik.²⁹

A legutóbbi időszak fejleménye, hogy ügyvédi vonalról a tényleges életfogytiglani alkotmányellenességének megállapítása és megsemmisítése iránt fordultak az alkotmánybíró-sághoz. A benyújtott kérelem szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége ellentétes az alkotmány 54. § (1) és (2) bekezdésével, a 55. § (1) bekezdésével, valamint a 8. § (2) bekezdésével.

27 Vö.: Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. *Fundamentum* 1998. 4. sz. 119-127. p.

28 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. I.m. 371-373. p.

29 Vö. Nagy Ferenc: Hosszú tartam. I.m. 20-21. p.